

UDK 371.671:373.32

Оригиналан научни рад

Примљено: 22.10.2025.

Прихваћено за објављивање: 19.12.2025.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.2.2025.4>

ФУНКЦИЈА И КВАЛИТЕТ ИКОНИЧКИХ СРЕДСТАВА ИЗРАЖАВАЊА У ЧИТАНКАМА ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ^{1,2}

Снежана Перишић³

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу,
Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Весна Минић

Учитељски факултет у Призрену са привременим седиштем у Лепосавићу,
Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Апстракт: Да би уџбеници били одобрени за коришћење у основним и средњим школама потребно је да испуне законом дефинисане стандарде. Четрдесет два стандарда распоређена су у седам група, а за потребе овог истраживања значајан је стандард из групе Стандарда квалитета дидактичког обликовања уџбеника, који се односи на функционалну употребу иконичких средстава изражавања (стандард Д2.).

Циљ овог истраживања је испитати у којој се мери стандард Д2. примењује у читанкама различитих издавача на територији Републике Србије из угла учитеља и да ли оцена тог стандарда зависи од њихових демографских карактеристика. Узорак је обухватио 163 учитеља, који су попунили упитник креиран за потребе овог истраживања, којим су испитивани ставови учитеља према функцији и квалитету визуелних елемената у читанкама.

Резултати статистичких тестова су потврдили тенденцију позитивнијих ставова учитеља према иконичким средствима изражавања у читанкама. Осим тога, визуелна средства уџбеника позитивније оцењују корисници читанки издавачке куће Нови логос. Разлике у резонувању иконичких средстава не постоје у односу на пол, али се показало да позитивније резонување постоји код учитеља са дужином радним стажом и високом стручном спремом.

¹ Истраживање је финансијски подржано од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, број Уговора: 451-03-137/2025-03/200251

² Рад је резултат истраживања на интерном макро-пројекту „Унапређивање професионалних компетенција васпитача и учитеља у савременим условима васпитања и образовања“ који реализује Учитељски факултет у Призрену-Лепосавићу, бр. ИМП 003

³ snezana.perisic@pr.ac.rs

Ови налази указују на значај визуелних елемената као чинилаца квалитета уџбеника и потврђују потребу за континуираним унапређивањем њихове дидактичке и естетске функције у настави.

Кључне речи: визуелно изражавање, иконичка средства, читанке, основна школа

Увод

Природа књижевности као уметности и наставна материја услови су за дидактичко обликовање читанке као специфичног уџбеника који својим естетско-педагошким вредностима и доживљајно-спознајним могућностима омогућава да се књижевна дела адекватно методички обликују и припреме за процес интерпретације како би се обезбедило уметничко и васпитно израђивање ученичке личности (Гавриловић Обрадовић, 2012; Петровачки, 2008). Дидактичко-методичка апаратура омогућава несметану комуникацију између свих учесника процеса анализе књижевног дела, са акцентом да се дело приближи ученику али и да се сам ученик приближи делу (Трнавац, 1999).

Квалитет наставе је у великој мери условљен квалитетом уџбеника, што чини дидактичко обликовање ових књига од изузетне важности за све учеснике у наставном процесу. Концепција уџбеника се значајно изменила од почетка двадесетог века, што је утицало на његову улогу и структуру као дидактички омеђене књиге. У области друштвено-хуманистичких наука, уџбеник је често предмет истраживања и изучавања, па се из педагошког угла могу уочити различити ставови према њему. Кундачина и Банђур (2007) дефинишу уџбеник као основно средство у настави, у којем се наставни садржаји обрађују систематично и прилагођавају одређеним наставним предметима, при чему се научна сазнања трансформишу у наставне садржаје у складу са педагошко-психолошким и дидактичко-методичким принципима. Ивановић (1996) истиче да се уџбеници могу сматрати књигама са научно-стручним карактеристикама, јер садрже елементе научног, укључујући мерљиве податке који се могу проверити применом одговарајућих метода. Исти аутор даље истиче да се уџбеници дефинишу као књиге са научно-стручним карактеристикама, јер садрже елементе научног (мерљиви подаци који се могу проверити применом одговарајућих метода) и стручног (опис, анализа и могућности повезивања са раније стеченим знањима). Ово се односи на универзитетске уџбенике. Коцић и Требјешанин (2001) у свом разматрању основношколског уџбеника истичу да је „уџбеник основна, главна, обавезна школска књига, што подразумева да он, бар потенцијално, има могућност да дуготрајно и систематски утиче на генерације деце“ (2001, стр. 16). Према мишљењу неких аутора (Брковић, 1998; Ђорђевић, 1998), уџбеник је дужан, поред представљања научних сазнања, да омогући и самостални рад ученика. Као најприсутније друштвено средство образовања и производ науке, заснован на педагошким критеријумима и

задацима наставног процеса, он мора бити усклађен са законским оквирима институционалног образовања. Поред педагошких истраживачких сазнања, психолошка истраживања су значајно допринела развоју и квалитету уџбеника. Плут (2003) која се у својој студији бавила уџбеником као културно-потпорним системом, истиче да уџбеници имају „претензију да буду културни модели, мали узорци у којима је садржано све (или готово све) што је битно за једну културу“ (Плут, 2003, стр. 5).

Истраживања о уџбеницима, која су спроведена на Институту за психологију, довела су до формулисања два важна акта образовне политике: Квалитет школских уџбеника и механизми за обезбеђивање тог квалитета, као и Стандарди квалитета уџбеника. Како наводе Ивић и сарадници (2009), основна сврха истраживачког рада била је усвајање развијених стандарда квалитета као националних стандарда, који ће се примењивати при одобравању уџбеника у Републици Србији, али и при структурирању, евалуацији и коришћењу уџбеника. Стандарди квалитета уџбеника представљају „захтеве (норме, нормативе, критеријуме) које уџбеници треба да испуне како би могли бити коришћени у школама у Србији, на основу јавне процедуре и дефинисаних мерила“ (Ивић и сар., 2009, стр. 45). Према Правилнику о стандардима квалитета уџбеника и упутству о њиховој употреби („Сл. гласник РС“, бр. 42/2016 и бр. 45/2018), стандарди квалитета уџбеника су *услови које уџбеници морају испунити да би, у складу са законски прописаном процедуром, били одобрени за коришћење у основним и средњим школама.*

Формирано је четрдесет два стандарда квалитета уџбеника, који су дефинисани у неколико група: (1) А – стандарди квалитета уџбеничког комплета; (2) Б – стандарди квалитета уџбеника – књига за ученика; (3) В – стандарди квалитета лекције; (4) Г – стандарди квалитета садржаја уџбеника; (5) Д – стандарди квалитета дидактичког обликовања уџбеника; (6) Ђ – стандарди квалитета језика уџбеника; (7) Е – стандарди квалитета електронских издања (Ивић и сар., 2009). У циљу приближавања дидактичко-методичког обликовања уџбеника, усмерићемо пажњу на Д. групу стандарда. Литература наводи са су аутори ове групе стандарда Ана Пешикан, Слободанка Антић и Иван Ивић, за стандарде Д1–Д12, док се формирање норматива у домену Д13. стандарда приписује Јелени Пешић. Посебан акценат овог рада је на Д2. стандарду- *Функционална употреба иконичких средстава изражавања*, који представља специфична средства саопштавања (фотографије, репродукције ликовних дела, цртеже, схеме, дијаграме, графиконе, мапе, карте, стрипове, графичка наглашавања) у уџбеницима, тачније у читанкама. Илустрације, као врста језика, имају структуралне и функционалне специфичности у односу на вербална средства саопштавања.

Стандард Д2. се сматра важним у дидактичком обликовању због улоге коју илустрација може имати у уџбенику. У савременом уџбенику, илустрација се сматра самосталним носиоцем садржаја који не само да допуњује текст, већ га често и замењује (Marinković & Pešikan, 1999, према Лалић Вучетић & Шева, 2019; Марковић, 2015; Плут, 2000). Функције илустрација у настави и процесу

учења огледају се у: (1) повећању степена јасноће, очигледности и прецизности садржаја и лекције; (2) доприносу мотивационој и афективној улози уџбеника; (3) естетској и декоративној функцији (Ивић и сар., 2009). Поред наведених улога, ова иконичка, односно визуелна средства изражавања често се користе као додатак вербалним или нумеричким средствима изражавања ради бољег разумевања лекције. Да би се све наведене функције илустрација оствариле, неопходно је водити рачуна о техничком уређењу, јер је пресудно да буду јасне, видљиве и читљиве. Такође, не треба претеривати са иконичким садржајима, јер пренатрпаност лекције може бити контрапродуктивна. Пренатрпаност лекције разнобојним елементима и неусклађеност текста лекције са присутним илустрацијама могу представљати препреку у разумевању наставних садржаја. Функције иконичких средстава изражавања зависе од употребе илустрација као моћних алата који подржавају процес активног учења и повећавају мотивацију за учење.

Како иконичка средства изражавања представљају један од стандарда квалитета дидактичког обликовања уџбеника, јавила се потреба да се испита њихова функционална употреба у читанкама одабраних издавача, из угла присутности и учесталости илустрација. Дакле, циљ овог истраживања јесте испитати у којој мери се стандард Д2. примењује у читанкама издавача који се користе у школама у Србији из перспективе учитеља и да ли оцена присуства илустрованих садржаја у читанкама различитих издавача од стране наставника зависи од њихових демографских карактеристика. Конкретније, пошли смо од претпоставке да ће иконичка средства изражавања у одабраним читанкама бити у различитој мери заступљена код анализираних издавачких кућа у Србији, као и то да ће учитељи женског пола, са дужим радним стажом и вишом стручном спремом позитивније оценити присуство иконичких средстава изражавања у одабраним читанкама.

Методолошки оквир истраживања

Узорак истраживања

Узорак је обухватио 163 учитеља, њих 122 из основних школа у централној Србији, и 41 учитељ из северног дела Косова и Метохије. Посматрајући полну структуру, узорак чини 15 испитаника мушког и 148 испитаника женског пола, са радним искуством у распону од 2 месеца до 35 година ($M = 14.80$, $SD = 9.53$). Када је у питању стручна спрема, највише испитаника има завршену високу стручну спрему ($f = 101$, $P = 61.96\%$), затим следе завршене постдипломске студије – специјалистичке, мастер студије, магистратура или докторат ($f = 54$, $P = 33.13\%$), док свега 8 испитаника ($P = 4.91\%$) има завршену вишу стручну спрему. У односу на тип насеља, већина школа је у малом граду ($f = 82$, $P = 50.31\%$), затим у селу ($f = 57$, $P = 34.97\%$), док се најмањи број школа налази у великом граду ($f = 24$, $P = 14.72\%$). Првом разреду предају 65 учитеља (P

= 39.88%), другом предају 43 учитеља ($P = 26.38\%$), а најмањи број учитеља предаје четвртом ($f = 30$, $P = 18.40\%$) и трећем разреду ($f = 25$, $P = 15.34\%$).

Процедура и инструмент истраживања

Прикупљање података спроведено је онлајн, путем GoogleForms платформе. Анкетирање је било добровољно и трајало је између 15 и 25 минута. Испитаницима су пре анкетирања дате инструкције у писаној форми, уз напомену да ће се подаци користити у академске сврхе, као и да је само анкетирање анонимно.

Приликом испитивања ставова учитеља, на подручју северног Косова и Метохије и централне Србије, о степену усклађености дидактичко-методичке апаратуре читанке за млађе разреде основне школе одређених издавача и стандарда квалитета уџбеника Д2. групе, примењена је техника анкетирања. Упитник је конструисан у марту 2021. године за потребе истраживања. Први део упитника обухватао је питања демографског карактера, као што су пол, дужина радног стажа, степен стручне спреме, тип насеља у којем учитељ живи и ради, разред у којем предаје, као и које издаваче читанки користи у настави и које препоручује. Други део упитника обухватао је тврдње које су нам омогућила да утврдимо ставове учитеља о усклађености дидактичко-методичке апаратуре и стандарда квалитета уџбеника Д2. групе. У питању је 10 тврдњи које објашњавају конкретан стандард који је дефинисан у складу са *Водичем за добар уџбеник – општи стандарди квалитета уџбеника* (Ивић и сар., 2009). Тврдње су формулисане тако да се њима откривају ставови учитеља према функцији и квалитету визуелних елемената у наставном материјалу, испитујући њихову улогу у разјашњавању текста, мотивацији ученика и усклађености са садржајем. Одговори су мерени уз помоћ петостепене Ликертове скале (од 1 – уопште се не слажем до 5 – у потпуности се слажем).

Статистичка анализа

За статистичку анализу добијених података коришћен је програм SPSS. Опис података извршен је применом дескриптивне статистике. Пошто су три питања из упитника била негативно формулисана, извршено је њихово рекодирање како би све ставке упитника имале исти смер тумачења. Провера емпиријске дистрибуције података извршена је уз помоћ Колмогоров-Смирнов теста. С обзиром да се показало да емпиријска дистрибуција података одступа од нормалне, коришћени су непараметријски тестови: Вилкоксон тест за један узорак, ради провере одступања медијалне од неутралне вредности; Ман-Витни тест због провере разлика између две независне групе; и Краскал-Волис тест ради провере разлика између више независних група.

Резултати истраживања

Када се посматрају издавачи које учитељи користе у настави, највећи проценат користи читанке издавачке куће Нови логос ($P=30.06\%$), док најмањи проценат користи читанке Завода за уџбенике и наставна средства ($P=1.84\%$). Са друге стране, ако посматрамо издаваче читанки које би учитељи препоручили, највише се препоручују читанке издавачке куће Нови Логос ($P=38.04\%$), док ниједан учитељ не препоручује читанке издавача Фреска (Табела 1).

Табела 1.

Нумерички приказ издавача читанки и препорука учитеља

Издавачи	Издавач читанке (%)	Препорука (%)
Нови логос	49 (30.06)	62 (38.04)
Едука	38 (23.31)	39 (23.93)
Klett	29 (17.79)	21 (12.88)
Креативни центар	20 (12.27)	12 (7.36)
Вулкан	11 (6.75)	11 (6.75)
Фреска	9 (5.52)	0 (0.00)
Bigz	4 (2.45)	6 (3.68)
Завод за уџбенике	3 (1.84)	9 (5.52)
Без одговора	/	3 (1.84)

Ако ове податке додатно рашчланимо, од укупног броја испитаних, 101 учитељ препоручује читанке издавача које тренутно користи, док 59 учитеља препоручује издавача чије уџбенике не користи. Међу њима постоје статистички значајне разлике ($\chi^2(7)=44.85$, $p<.001$), јер се Нови логос изразито фаворизује ($z=5.70$, $p<.001$), док се Фреска потпуно одбацује ($z=-2.70$, $p<.01$).

Пошто је Колмогоров-Смирнов тест показао да емпиријска дистрибуција података одступа од нормалне ($D=0.12$, $p<.001$), у наставку ће бити коришћене непараметријске замене тестова.

Дескриптивни приказ просека одговора указује на позитивне ставове учитеља према функцији и квалитету визуелних елемената у наставном материјалу ($Mdn=3.60$, $IQR=0.90$), што је потврђено и Вилкоксон тестом за један узорак ($W=1328.00$, $z=-8.61$, $p<.001$) који указује на статистички значајно одступање од неутралних вредности. Даље, применом Краскал-Волис теста, желели смо да утврдимо да ли се ставови учитеља према употреби иконичких средстава изражавања у читанкама разликују у односу на издавача (Табела 2).

Табела 2.

Одговори учитеља у односу на издавача читанке

Издавач	N	Mdn	IQR
Нови логос	49	4.00	0.60
Едука	38	3.20	0.85
Klett	29	3.60	0.90

Креативни центар	20	3.50	1.02
Вулкан	11	3.80	0.50
Фреска	9	3.80	1.20
Bigz	4	3.10	1.20
Завод за учбенике	3	3.10	.

Резултат је показао да постоји статистички значајна разлика ($H(7)=33.94$, $p<.001$), а *post-hoc* тестовима је утврђено између којих парова постоји та забележена разлика. Конкретно, показало се да они учитељи који користе читанке издавача Нови логос позитивније оцењују функцију и квалитет иконичких средстава изражавања у читанкама него што је то случај са онима који користе читанке издавача Едука ($U=46.02$, $p<.001$) и Креативни центар ($U=49.09$, $p<.002$).

Наредном хипотезом испитивали смо одговоре учитеља у односу на њихов пол. Дескриптивни показатељи сугеришу незнатне разлике у одговорима мушкараца ($Mdn=3.60$, $IQR=1.10$) и жена ($Mdn=3.60$, $IQR=1.00$), а резултати Ман-Витни теста показали су да пол није фактор који утиче на резоновање иконичких средстава у читанкама ($U=1279.50$, $p=.33$).

Ставови учитеља о присуству иконичних средстава изражавања у одабраним читанкама испитивани су и у односу на њихов радни стаж (Табела 3).

Табела 3.

Одговори учитеља у односу на дужину радног стажа

Радни стаж	N	Mdn	IQR
до 10 година	72	3.50	0.70
од 11 до 20 година	39	4.00	0.90
преко 20 година	52	3.80	0.80

Резултати Краскал-Волис теста показали су постојање статистички значајних разлика у односу на дужину радног стажа ($H(2)=12.37$, $p<.002$), а *post-hoc* тестови су указали да поменута статистички значајна разлика постоји између учитеља који имају до 10 година радног стажа и оних који имају од 11 до 20 година радног стажа ($U=32.78$, $p<.001$), односно дужи радни стаж је условио позитивније виђење визуелних средстава у коришћеним читанкама.

На крају, последњом хипотезом смо желели да утврдимо да ли учитељи различито оцењују присуство иконичких средстава изражавања у одабраним читанкама у односу на степен стручне спреме (Табела 4).

Табела 4.

Одговори учитеља у односу на степен стручне спреме

Стручна спрема	N	Mdn	IQR
висока стручна спрема	101	3.80	0.90
постдипломске студије	54	3.50	0.70
виша стручна спрема	8	3.30	1.50

Исписи Краскал-Волис теста указали су на присуство статистички значајне разлике у односу на ниво стручне спреме ($H(2)=8.53$, $p=.01$), те је ниво образовања параметар који утиче на оцењивање функције и квалитета иконичких средстава изражавања, јер је Ман-Витни тест показао да позитивније ставове имају учитељи са високом стручном спремом у односу на оне са завршеним постдипломским студијама ($U=21.47$, $p=.02$).

Дискусија

Анализа препорука читанки различитих издавачких кућа показује да учитељи у највећој мери преферирају издања Новог логоса у односу на остале издаваче, што може указивати на њихово позитивно искуство у раду са овим уџбеницима, као и на већи степен задовољства њиховим садржајем и педагошким приступом. Исти издавач издвојио се и као најчешћа препорука међу учитељима који тренутно користе читанке других издавача, што потенцијално сугерише присуство ефекта изложености. Према овој теорији, честа и продужена употреба одређеног наставног материјала доводи до стварања позитивнијег односа према њему, јер понављани контакт повећава осећај познатости и прихватања (Zajonc, 1968). У том контексту, учитељи који су дуже време користили уџбенике једног издавача могу развити позитивније ставове не само према садржају, већ и према визуелним средствима која су карактеристична за та издања. Овим се може објаснити и резултат да чак и учитељи који тренутно користе читанке других издавача најчешће препоручују управо Нови логос, будући да су му у професионалном окружењу вероватно често изложени, кроз колегијалну размену материјала, стручно усавршавање или промотивне активности издавача, што додатно учвршћује позитиван став према том издавачу. Фаворизовање издавача Нови логос могло би се посматрати и кроз компарацију са истраживањем које су током 2016. године спровеле Стакић и Чутовић (2017), у оквиру ког резултати говоре да учитељи, који су у наставном раду најчешће користили читанке издавачке куће Klett, сматрају да садржаји читанке не подстичу ученике на самостално учење, и да је неопходно квалитативно побољшати методичку апаратуру читанки.

Важно је напоменути да резултати нашег истраживања сугеришу позитивне ставове учитеља према функцији и квалитету визуелних елемената у наставном материјалу. Значај задовољства иконичким средствима изражавања испољава се кроз резултате истраживања које је показало да деци пажња брже опада уколико читају текст без илустрација (Zenki-Dalipi & Osmani, 2022), а једно истраживање говори и о значају сликовница за развој визуелне и мултимодалне писмености на предшколском и раном основношколском узрасту (Batić, 2021). Задовољство учитеља посебно је важно када се узме у обзир закључак једне студије која сугерише да би одговорност за интеграцију илустрација и текста у једном уџбенику требало да буде на свима који учествују у његовој изради (Лалић Вучетић & Шева, 2021). Позитивни ставови учитеља према иконичким

средствима изражавања у читанкама, у оквиру нашег истраживања, могу се повезати са истраживањем које је утврдило да су визуелна средства изражавања у уџбеницима за првих шест разреда основне школе повезана са текстом, да имају интелектуалну вредност и да позитивно утичу на ефикасно учење у складу са узрасним карактеристикама (Вучковић, 2014; Živanović et al., 2021). Сличне резултате добиле су и ауторке (Вучковић & Чаловић-Ненезић, 2016) које су анкетирањем учитеља дошле до сазнања да они позитивно перципирају илустрације које омогућавају усвајање садржаја, док се најмање преферирају илустрације које представљају супституцију основног текста.

У супротности са нашим истраживањем је студија чији је циљ био да кроз анализу читанки испита улогу илустрација и уметничких подстицаја у настави књижевности, и говори о томе да поменуте илустрације у савременим читанкама често немају јасну функцију, као и да је раније било више таквих методичких смерница у читанкама. И поред тога, када су у студију укључени сами ученици, дошло се до сазнања да илустрације имају мотивациону и подстицајну улогу за читање, због чега је важно пажљиво их бирати и методички повезати са књижевним делом из читанке (Урошев Палалић, 2024), а о побољшању дидактичко-методичке апаратуре читанки говоре и учитељи, у контексту подстицања стваралачког мишљења и понашања (Перишић, 2022).

Даље, резултати нашег истраживања су показали да пол није условио разлике у перцепцији визуелних средстава у читанкама. Међутим, због изражене диспропорције у величини узорка између полова (148 жена и 15 мушкараца), добијене разлике треба интерпретирати са резервом, имајући у виду могућност смањене статистичке снаге теста и потенцијално веће варијабилности у мањој групи. Осим тога, треба узети у обзир и чињеницу да постоје разлике између полова када је у питању перцепција визуелних информација, па тако мушкарци обично постижу боље резултате у задацима који захтевају визуоспацијалну манипулацију, док су жене прецизније у задацима који захтевају детаљну визуелну анализу (Vecchi & Girelli, 1998; Roalf et al., 2006). Дакле, могли бисмо очекивати да би жене могле бити осетљивије на естетску конзистентност, боју и детаљност илустрација, док би мушкарци могли више да реагују на структурну прегледност или просторни распоред слика и текста.

Занимљиво је да су статистички тестови показали значајност када је у питању дужина радног стажа, те су учитељи са дужим радним стажом позитивније резоновали иконичка средства у читанкама које користе. Овај резултат може указивати на већу сигурност у процени наставника са дужим радним стажом, који су током година развили способност да препознају и вреднују функционалну и естетску улогу иконичких елемената у настави. Искуство им омогућава да уоче како визуелна средства могу подржати разумевање текста и мотивацију ученика, па самим тим и позитивније резонују њихову употребу. Са друге стране, млађи наставници могу имати мање формиране критеријуме за процену квалитета оваквих материјала, што може објаснити умереније ставове у односу на искусније колеге.

Показало се да начин процењивања може зависити и од нивоа стручне спреме, па тако позитивније ставове имају учитељи са високом стручном спремом у односу на оне са завршеним постдипломским студијама. Потенцијално објашњење могло би се пронаћи у чињеници да учитељи са високом стручном спремом могу имати практичнији приступ у вредновању визуелних елемената, те их позитивније доживљавају због њихове улоге у олакшавању наставе и ангажовању ученика. С друге стране, наставници са постдипломским студијама могу примењивати строге, аналитичке критеријуме, као последицу додатног педагошког и методичког усавршавања које подстиче критички однос према наставним материјалима и већу пажњу на квалитет садржаја, што може довести до умеренијих оцена визуелних средстава у уџбеницима.

Закључак

Резултати истраживања указују да учитељи генерално имају позитивне ставове према функцији иконицких средстава изражавања у читанкама. Највише оцене добиле су читанке издавачке куће Нови логос, што упућује на потребу да се анализирају елементи који доприносе њиховој дидактичкој и визуелној ефикасности. Истраживање је показало и да дужи радни стаж и ниво стручне спреме позитивно утичу на перцепцију квалитета визуелних елемената, док пол није значајан фактор. У целини, налази потврђују значај стандарда Д2. у процесу евалуације уџбеника и наглашавају потребу за континуираним унапређивањем иконицких садржаја ради побољшања наставног процеса и ученичког доживљаја текста. Педагошке импликације добијених налаза огледају се у потреби да се у процесу израде и евалуације читанки посебна пажња посвети функционалној повезаности илустрација са текстуалним садржајем, у складу са стандардом Д2. Резултати указују на значај континуираног стручног усавршавања учитеља у области визуелне писмености, како би могли критички да процењују и ефикасно користе иконицка средства у настави. Практична примена ових сазнања може допринети унапређивању наставног процеса кроз повећану мотивацију ученика, боље разумевање текста и подстицање активног учења. Стога се препоручује да издавачи, аутори уџбеника и образовне институције систематски сарађују у развоју читанки које ће у већој мери интегрисати педагошки оправдана и дидактички функционална визуелна решења.

Литература

- Batić, J. (2021). Reading picture books in preschool and lower grades of primary school. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 11(1), 9-26. <https://doi.org/10.26529/cepsj.554>

- Брковић, А. (1998). Мотивационе вредности уџбеника, У Н. Лакета (Ур.), *Зборник радова Вредности савременог уџбеника 2* (стр. 131–150). Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Vecchi, T., & Girelli, L. (1998). Gender differences in visuo-spatial processing: The importance of distinguishing between passive storage and active manipulation. *Acta psychologica*, 99(1), 1-16. [https://doi.org/10.1016/s0001-6918\(97\)00052-8](https://doi.org/10.1016/s0001-6918(97)00052-8)
- Вучковић, Д. Љ. (2014). О илустрацији у основношколској настави књижевности. У Т. Росић и В. Јовановић (Ур.), *Књижевност за децу у науци и настави (књига 18)* (стр. 397-412). Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.
- Вучковић, Д. Љ., & Чаловић, Ненезић, С.С. (2016). Функције илустрације у уџбеницима матерњег језика за трећи разред основне школе у Црној Гори. У А. Пешикан (Ур.), *Настава и учење – уџбеник у функцији наставе и учења (195-208)*. Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Гавриловић Обрадовић, В. (2012). *Природа књижевности као уметности и наставна материја*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Ђорђевић, Ј. (1998). Савремени уџбеник и електронски медиј. У Н. Лакета (Ур.), *Зборник радова Вредности савременог уџбеника 2* (стр. 29–38). Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Živanović, S., Perućica, R., & Kalajdžić, O. (2021). Representation of Illustrations in Primary School Textbooks. *Nastava i vaspitanje*, 70(3), 319-332.
- Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of personality and social psychology*, 9(2), 1-27. <https://doi.org/10.1037/h0025848>
- Zenki-Dalipi, A., & Osmani, R. (2022). The positive influence of images and graphics presentations in teaching texts for keeping students' attention and concentration. *Knowledge-International Journal*, 54(5), 751-756.
- Ивановић, Б. (1996). *Уџбеници и образовни процеси*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Ивић, И., Пешикан, А., & Антић, С. (2009). *Стандарди квалитета уџбеника*. Београд: Завод за уџбенике.
- Коцић, Љ. и Требјешанин, Б. (2001). Основношколски уџбеник као предмет разматрања. У Б. Требјешанин, и Д. Лазаревић (Ур.), *Савремени основношколски уџбеник – теоријско-методолошке основе* (стр. 15-18). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Bandur, V. i Kundačina, M. (2007). *Akademsko pisanje*. Užice: Učiteljski fakultet.
- Лалић Вучетић, Н., & Шева, Н. (2019). *Функционална употреба иконичких средстава у уџбеницима*. Завод за уџбенике.
- Лалић Вучетић, Н., & Шева, Н. (2021). Однос текста и илустрације: перспектива илустратора и учитеља. *Иновације у настави*, 34(1), 44-62. <http://dx.doi.org/10.5937/inovacije2101044L>
- Марковић, Ж. (2015). *Илустрације у настави – теорија и пракса*. Ниш: Универзитет у Нишу.

- Перишић, С. (2022). *Књижевнотеоријски и дидактичко-методички приступ басни у разредној настави* [докторска дисертација, Универзитет у Нишу, Педагошки факултет у Врању]. Национални репозиторијум дисертација у Србији – НаРДyC. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21710>
- Петровачки, Љ. (2008). *Методичка истраживања у настави српског језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Плут, Д. (2003). *Уџбеник као културно-потпорни систем*. Београд: ЗУНС.
- Правилник о стандардима квалитета уџбеника и упутству о њиховој употреби, Службени гласник РС – Просветни гласник, бр. 42/2016 и бр. 45/2018.* (2016).
- Roalf, D., Lowery, N., & Turetsky, B. I. (2006). Behavioral and physiological findings of gender differences in global-local visual processing. *Brain and cognition*, 60(1), 32-42. <https://doi.org/10.1016/j.bandc.2005.09.008>
- Стакић, М. М., & Чутовић, М. М. (2017). Читанка као мотивационо средство у настави српског језика. У С. Маринковић (Ур.), *Зборник радова 19* (стр. 93-108). Ужице: Универзитет у Крагујевцу Педагошки факултет у Ужицу.
- Трнавац, Н. (1999). Дидактичко-методичка апаратура за рад ученика у основношколским уџбеницима, . У Н. Лакета (Ур.), *Зборник радова Вредности савременог уџбеника 2* (стр. 43-56). Ужице: Учитељски факултет у Ужицу.
- Урошев Палалић, О. (2024). *Примена илустрације као уметничког средства у интерпретацији књижевног дела у основној школи* [докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет]. Национални репозиторијум дисертација у Србији – НаРДyC. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/23301>

FUNCTION AND QUALITY OF ICONIC MEANS OF EXPRESSION IN READINGS FOR YOUNGER GRADES OF ELEMENTARY SCHOOL

Snežana Perišić

Teacher Education Faculty Prizren – Leposavic, University of Pristina,
temporary settled in Kosovska Mitrovica

Vesna Minić

Teacher Education Faculty Prizren – Leposavic, University of Pristina,
temporary settled in Kosovska Mitrovica

Abstract: For textbooks to be approved for use in primary and secondary schools, they must meet the standards defined by law. Forty-two standards are divided into seven groups. For the purposes of this research, the standard from the group of Standards for the Quality of Didactic Design of Textbooks, which concerns the functional use of iconic means of expression (standard D2.), is significant.

The aim of this research is to examine the extent to which the D2. standard is applied in textbooks from different publishers in the Republic of Serbia from the perspective of teachers, and whether the assessment of this standard depends on their demographic

characteristics. The sample included 163 teachers, who completed a questionnaire created for this research, which examined teachers' attitudes towards the function and quality of visual elements in textbooks.

The results of statistical tests confirmed the tendency of teachers to have more positive attitudes towards iconic means of expression in textbooks. In addition, the visual aids in textbooks are evaluated more positively by users of Novi logos textbooks. There are no differences in the evaluation of iconic aids in relation to gender, but it was shown that more positive evaluations exist among teachers with longer work experience and higher professional qualifications.

These findings highlight the importance of visual elements as factors in textbook quality and confirm the need for continuous improvement of their didactic and aesthetic functions in teaching.

Keywords: visual expression, iconic means, reading books, elementary school